

ПРИЛОГ ЛОКАЛИЗОВАЊУ ГРАДА АРГОСА У ПЕОНИЈИ

Приликом публиковања натписа из села Водоврата који је 'Η τῶν Ἀργεσταίων πόλις подигао у част проконзула Л. Јунија, потписана је на основу података добијених у титовелешком музеју предложила трећу хипотезу у вези са локализовањем града Аргоса у Пеонији¹⁾. Било је неопходно да се ти подаци аутопсијом провере, ради чега је доцније извршено археолошко рекогносцирање терена који је долазио у обзир. Пре него пређемо на излагање резултата до којих се том приликом дошло, и закључака који су из њих произашли, задржаћемо се мало на натписима у којима се овај град спомиње, доносећи поново њихов текст, као и фотографије. Досада су нам позната три таква натписа: један, наводно, из Скачинаца²⁾, други из Прилепа³⁾ и трећи из Водоврата. Прва два је публиковао Н. Вулић, а трећи потписана. Задржаћемо се најпре на натпису из Скачинаца, пошто је он, с обзиром на време када је нађен, најстарији, па према томе представља и први конкретан доказ о постојању града овога имена и на пеонској територији (сл. 1)⁴⁾. Према првом Вулићевом читању натпис гласи:

Κατὰ δόξαν-
τα τῇ Ἀργεσταίῳ[ν]
πόλει Ἰούλιον Κα-
σιανὸν τὸν κρ(?)
Αὐρ(ήλιος) Φιλόξενος
καὶ Μαίχιος Ἀπολ-
λόδωρος τὸν προ[σ]
τάτ[την τῶν ε]ὑεργε-
τῶν.
Εὐτύχει.

Сл. 1

¹⁾ *Неколку неиздадени ирчки и латински натписи од Македонија*, Жива Антика III 1—2, Скопје 1953, 222 sqq.

²⁾ Никола Вулић, *Споменик СКА* 71 (1931) бр. 88.

³⁾ Н. Вулић, *Споменик САН* 98 (1941—48) бр. 363.

⁴⁾ Димензије: највећа очувана висина 45, ширина натписног поља око 28,5, висина слова од 2 до 3,5 см. Ligature: у трећем реду НК (12—13 слово), у седмом: НП (10—11).

Скраћеницу $\chi\rho$ у четвртном реду Вулић другом приликом допуњава те реч гласи: $\chi\rho(\acute{\alpha}\tau\iota\sigma\tau\omicron\nu)$ ⁵⁾. Што се тиче текста у осмом и деветом реду Ф. Папазоглу га ревидира према Вулићевој фотографији и предлаже нешто измењену лекцију: $\chi\alpha\iota \epsilon\upsilon\epsilon\rho\gamma\acute{\epsilon}\tau\eta\nu$ ⁶⁾, која се недавно извршеном ревизијом натписа на терену показала потпуно тачном⁷⁾. Том приликом је такођер установљено и то да је консонант $\mathbf{N}$ на крају другог реда изостављен, а не одломљен или излизан, као и Σ на крају седмог реда. Дакле, према овоме треба да се чита: у другом реду. . . $\text{'}\text{Αρρεσταίω(ν)}$, у седмом. . . προ(σ) , у осмом $\chi[\alpha\iota \epsilon]\upsilon\epsilon\rho\gamma\acute{\epsilon}$ — и у деветом. . . $\tau\eta\nu$.

Из текста се види да су споменик подигли према одлуци града Аргестејаца А. Филоксен и М. Аполодор добротвору града Јулију Касијану. Према облику и мешавини округлих, квадратних и угластих слова натпис потиче из III века н. ере, како га је датирала и Папазоглу.⁸⁾ По Вулићевом саопштењу требало би да се налази узидан у „порушену црквицу Св. Константина и царице Јелене“ у селу Скачинцима. Међутим, црквица овога имена, заједно са споменутим натписом налази се на другом месту: на узвишењу Св. Константин у близини села Свећана, о чему ће доцније бити говора⁹⁾.

Натпис који је пронађен у Прилепу, подигнут је 243. године у част императора Гордијана, по претпоставци Ф. Папазоглу приликом његовог проласка кроз Балканско Полуострво после победе над Персијанцима¹⁰⁾. Уклесан је на бази која је свакако носила статуу или бисту императора. Дедикант је $\text{'N πόλις ἡ τῶν 'Αρρεσταίων}$ (сл. 2). Текст гласи:

⁵⁾ Н. Вулић, *Географија Јужне Србије у античко доба*, Гласник Скопског научног друштва XIX, Скопје 1938, 12.

⁶⁾ Фанула Папазоглу, *Македонски прагови у римско доба*, Жива антика, Посебна издања књига I, Скопје 1957, 233 заб. 9.

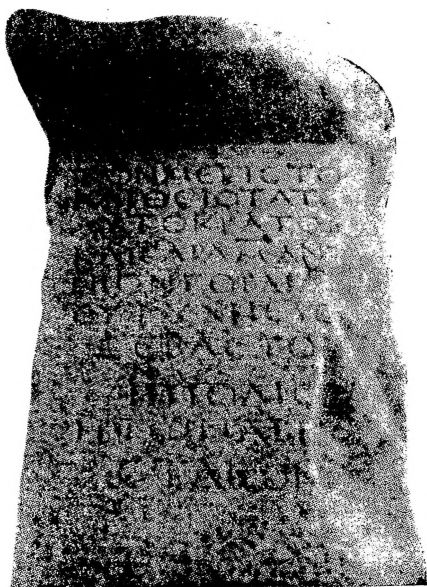
⁷⁾ Ревизија натписа је извршена од стране потписане приликом посете локалитета Св. Константина, као и села Водоврата и Виничана, септембра 1964. године. Тада је, пошто је натпис очишћен од маховине којом је био обрастао, и поред тога што је средњи део осмог реда јако оштећен, ипак било могуће да се ту установе остаци слова *καί*, а у деветом реду вертикалне хасте *ει*. Пошто због недовољне осветљености натписа, а кратког задржавања на локалиту, није било могуће да се направи сасвим успешна фотографија натписа после чишћења, приложена је фотографија из 1954. године, на којој, као и на Вулићевој из 1931., изгледа да постоји једно округло омега, којег у ствари нема.

⁸⁾ *Ibidem*.

⁹⁾ Према Вулићу (Спом. 71, 89) у истој је цркви узидан и један надгробни споменик са грчким натписом, који он у истом Споменику публикује и под бројем 384, при чему као место његовог налаза наводи околину села Дуње. У вези с овим натписом Вулић саопштава да текст доноси „Према отиску у упијаћој хартији“.

¹⁰⁾ *Ibidem*.

Τὸν μέγιστον
 καὶ θεϊότατον
 αὐτοκράτορα
 Καίσαρα Μ. Ἀν[τώ-
 νιον Γορδια[νόν
 εὐτυχῆ, εὐσεβεῖ
 σεβαστόν
 ἡ πόλις
 ἡ τῶν Ἀργ[ε-
 σταίων.

Сл. 2

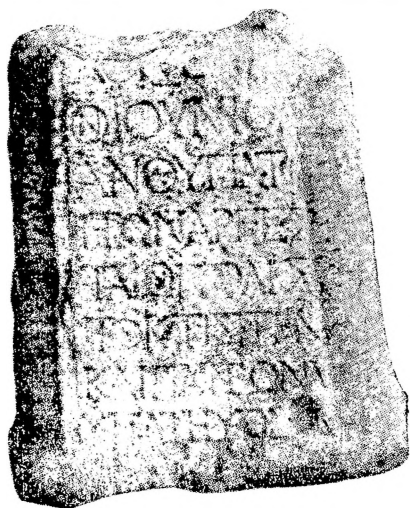
Трећи натпис је из Водоврата. Подигао га је Ἡ τῶν Ἀργεσταίων πόλις у част проконзула Л. . . . Јунија, који је, изгледа, идентичан са Јунијем Руфином, чије име гласи: **L. Iunius Rufinus Proculianus**, а који је управљао Македонијом 194. године н. ере¹¹⁾. Текст натписа је следећи:

Λ [οδ ?]
 ον Ἰούνιον
 ἀνθύπατον
 ἡ τῶν Ἀργεσ-
 ταίων πόλις
 τὸν κτίστην
 καὶ πατέρα
 ὑπατεύον[τ]α.

Натпис је био секундарно употребљен већ у византиско време — као мено. По трећи пут је био употребљен као база за директ на фасади сеоске цамије у селу Водовратима. Претпоставља се да је донесен са места *Вигин Дол* одн. *Вигин* (сл. 3)¹²⁾.

¹¹⁾ P. Lambrechts, *La composition du sénat romain de Septime Sévère à Dioclétien*, Diss. Pan., n.I. 81 Budapest 1937, 30 бр. 24.

¹²⁾ В. заб. 1.

Сл. 3

У сва три натписа која се налазе пред нама, као што видимо, помиње се исти град: 'Η τῶν Ἀργεσταίων πόλις. Остаје да се установи тачно место где се он налазио. У вези с тиме, на основу натписа с којима располажемо досада, биле су постављене три хипотезе. Према мишљењу Н. Вулића који се први код нас позабавио питањем локализовања града Аргоса, а коме се придружује и Хонигман, град се „можда“ налазио „код Старог Града близу Велеса и Скачинаца“ где је он приметио остатке неког античког насеља¹³). Иван Венедиков, међутим, претпоставља да би Аргос требало можда тражити на простору

између села Скачинаца и Извора¹⁴), а потписана — пре рекогносцирања — између села Скачинаца, Водоврата и Виничана, можда на локалитету Видин Град, што се издиже изнад Водоврата¹⁵). Што се тиче Ф. Папазоглу, она после проналажења натписа из Водоврата сматра сигурним приближно локализовање Аргоса у области Скачинаца, но примећује да би се дефинитиван суд о томе могао донети тек после нових теренских истраживања¹⁶).

У циљу проверавања података који се односе на локалитет „Видин Град“, а тако исто и ради добијања сумарне представе о археолошком профилу што ширег подручја ове области око Вардара која је у античко време била добро насељена, изведена су — како је то у почетку већ споменуто — у две етапе археолошка рекогносцирања: месеца априла 1955. и октобра 1956. год.¹⁷). Рекогносцирањем 1955. године, сем села Водоврата и Виничана, била су обухваћена и следећа: Свећани, Скачинци, Двориште и

¹³) Географија Јужне Србије у античко доба, 12. Honigmann, ad Hier. 641, 3.

¹⁴) И. Венедиков, *Земљице по Средниј Вардар*, Скопје 1943, 38. Очевидно је да ни Вулић, ни Венедиков нису посетили село Скачинце, јер да јесу, вероватно би град тражили мало ближе Вардару.

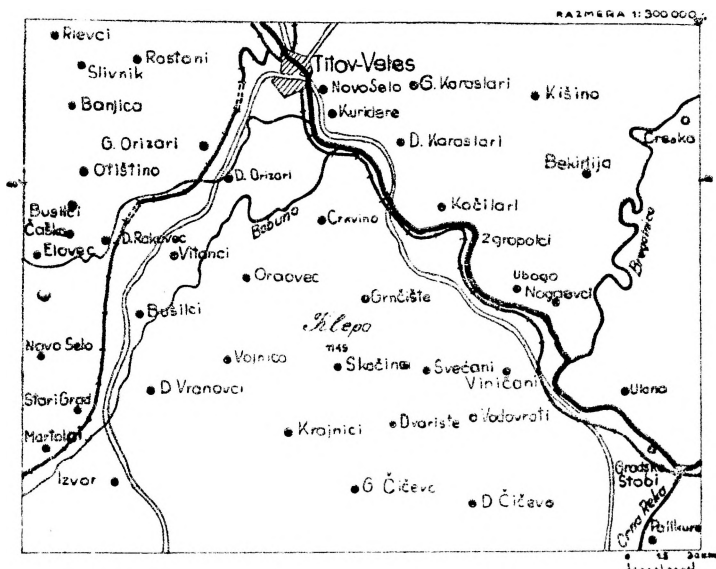
¹⁵) Види заб. I.

¹⁶) О. с. 235.

¹⁷) Један од главних разлога да је за кратко време требало да се посети велик број села је то што је било неопходно да се што брже дође до што више података, пошто је због исељавања муслиманског становништва у Турску, које је тала било у јек, претила опасност да се наредна традиција потпуно изгуби.

Грнчиште¹⁸⁾, а оним из 1956: Згропољци, Кочилари, Ногаевци, Убого, Долно Чичево и Хаџи Јусуфли¹⁹⁾. Том приликом било је откривено више праисториских и античких локалитета мањег и већег значаја^{19a)}. Ми ћемо се, међутим, овде ограничити само на оно што стоји у директној вези са задатком који смо себи поставили,

KARTA

значи: изнећемо резултате рекогносцирања изведеног у селима Водовратима, Виничанима и Скачинцима, као и закључке које смо на основу њих извели.

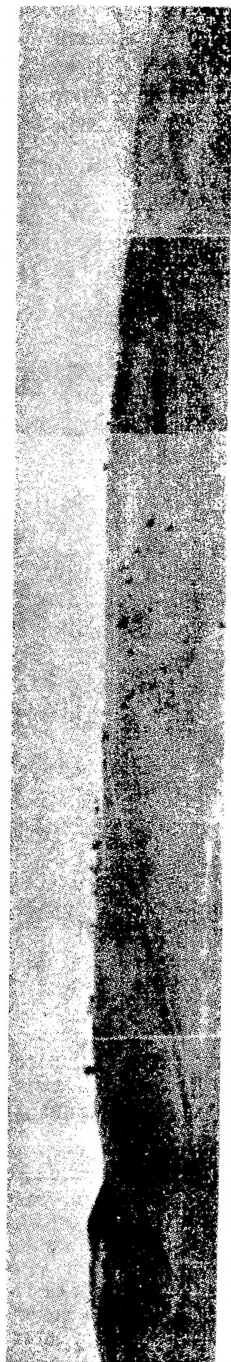
На првоме месту ћемо нашу пажњу посветити Водовратима²⁰⁾. Село се налази југоисточно од Титовог Велеса. Од Стоба је уда-

¹⁸⁾ Рекогносцирање је извршено од 18. до 28. априла под руководством потписане, тада руководиоца Античког одељења Археолошког музеја у Скопљу, уз учество кустоса истог Музеја Викторије Соколовске и фотографа Ђимча Черњаковског (Извештај Арх. музеју бр. 1165. од I-VI-1955 г.).

¹⁹⁾ Изведено од 6. до 20. октобра уз учешће кустоса истог музеја Владимира Ралева. Том приликом су била поново посећена села Водоврати и Виничани.

^{19a)} Налази са споменutih локалитета су пропаали у Арх. музеју за време земљотреса 1963. год.

²⁰⁾ Село је муслиманско. Према Радовановићевом саопштењу последњи хришћани су из њега избегли 1884. године. У време када га је он испитивао бројало је 142 куће (Војислав С. Радовановић, *Tukbeš i Rajec*, Српски етнографски зборник, XXIX, Београд 1924, 464 sq.). Према подацима добијеним у селу за време рекогносцирања 1955. г., село је тада бројило само 90 кућа, такођер муслиманских, сем породице Милана Кришана, чија је жена Јелка, угледни просветни радник, више од три деценија провела ту као учитељица. Данас је састав становништва потпуно измењен, јер се је у току последњих неколико година целокупно муслиманско становништво иселило у Турску, а на његово место дошло друго, са Космета и из Санџака, такођер исламске вере.

Сл. 4

љено у правој линији око девет а од десне обале Вардара око три километра. Према проф. В. Радовановићу село лежи „у облуку Водовратске реке, под странама ридова *Белград*, *Скрка* и *Уйка*“. Око пола километра северно од централног дела села, над *Види-ним Долом*, а под брдом *Белград*, налази се локалитет *Видин*, на једном платоу у народу познатом и под именом *Равништије*, обухваћеним двема речицама, које се, текући према истоку, у подножју терасе спајају и неколико километара ниже утичу у Вардар²¹⁾ (сл. 4). Локалитет *Видин* био је познат и Радовановићу, који је први, изгледа, установио његов археолошки карактер²²⁾.

Рекогносцирањем извршеним на овом локалитету подаци које је забележио Радовановић у потпуности су потврђени, као и они које су нам саопштили још 1954. године А. Чулавков, тада референт у Савету за просвету у Титовом Велесу и Т. Грујев, директор Народног музеја у истом граду, чиме је и народно предање о постојању града на овоме месту — Видиног Града — добило своју потврду. Већ један летимичан поглед на слику коју пружа овај локалитет, изобразан видљивим остацима и негативима темеља и зидова, као и контурама давно затрпаних грађевина, преплављен громадама камења измешаног малтером и деловима обрађеног мермера и грађевинске керамике римске провенијенције, довољно убедљиво говори да се на томе месту у античко време морало да простире једно значајно градско насеље, а површински материјал, који се

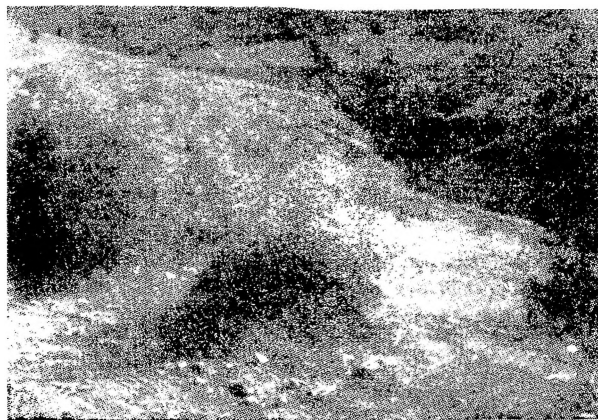
²¹⁾ Због недостатка времена место *Градиштије* које спомиње Радовановић на риду *Белград* (*ibidem*) нисмо могли да посетимо.

²²⁾ Најједноставније ће бити да цитирамо цео пасус са 465 стране који се односи на наш локалитет: „На равништу између Свећанске клисуре и Видин-Дола налази се селиште Видин, на коме се изоравају темељи кућа, ћерамиде, врчве, бирлаки (бакарни њовци)... над Видином се издиже Белград где има градиште“.

састоји од мноштва фрагмената насеобинске керамике готово свих епоха почев од неолита па до касне антике, указује на континуирани и интензивни живот кроз векове (сл. 5, 6). Међу керамичким материјалом особито пада у очи мноштво фрагмената питоса различитих димензија, финије и грубље фактуре, чије се групирање примећује на оним њивама где су, наводно, биле

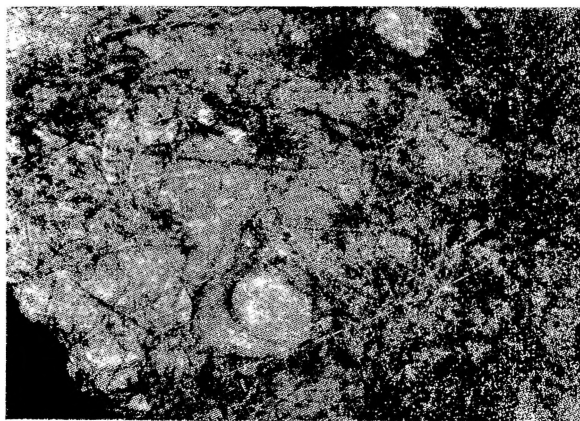

Сл. 5

Сл. 6

раније откопаване „големи врчи“, чија се лежишта понегде и сада примећују (сл. 7)²³⁾. Питос, откопан 1954. године на њиви Сабита Шерифова, недалеко од којег смо приликом рекогносцирања пронашли део судића од фино фирнисоване грчке керамике, имали смо прилику да видимо у његовом дворишту²⁴⁾. На истој смо њиви за време једнодневнoг сондирања открили део темеља

Сл. 7

једне накнадно преграђиване просторије, а поред њих остатке огњишта са неколико атипичних фрагмената насеобинске керамике (сл. 8)²⁵⁾.

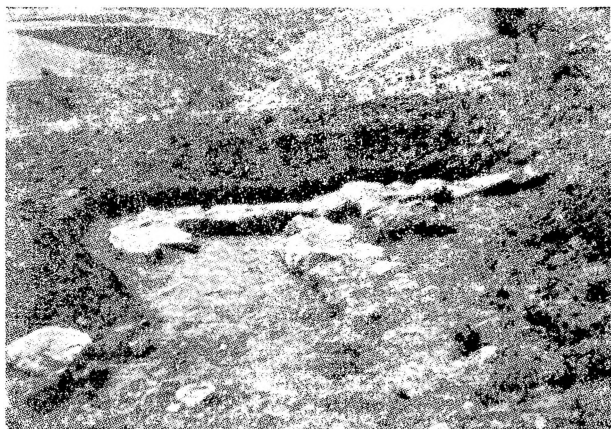
Што се тиче самог села у њему је, супротно нашем очекивању, установљен само један значајнији локалитет — *Црква*, у његовом западном делу, где је према предању некада давно постојала црква, што је сасвим вероватно, закључујући по фрагментима

²³⁾ То су у главном њиве чији су власници некада били: Сабит Шерифов Рафитов, Нафиза Дангилова и Омер Асанов Бајрамов. Сабит Шерифов је на својој њиви често наилазио на темеље и зидове везане малтером, на пет места је открио груписане питосе, а на једном месту, где, како то он каже, „жито гори“, на великом простору наишао је на веома дебело слој пепела, што указује на пожар на томе месту. На њиви Хафизе Дангилове, где је такође раније био пронађен један питос, поред античке керамике установили смо и праисториску. Исти је случај и са њивама Омера Асановог које се налазе на месту „Црвен Бреј“.

²⁴⁾ Питос је мањих димензија, грубе фактуре, израђен слободном руком од црвене земље измешане зрнцима кварцита, са завршетком у облику четвртастог дугмета. Димензије су му ове: висина 63, промер уста 57, дебљина зидова 2,50 см.

²⁵⁾ У правцу С-Ј темељи су откривени у дужини од 3,50, а у источном правцу 0,90 м. Ширина им износи 0,65 м. Мала просторја коју делимично ограничавају износи 1,45 у правцу Ј-С. Она је преграђена једним 0,55 м широким зидом, који смо открили у дужини од 2,45 м.

мермерних стубића и по скелетним гробовима који се недалеко од тога места виде у профилу једнога усека²⁶). Иначе, колико се површним разгледањем терена, због недостатка времена, могло да установи, на околним њивама се не налази баш често на античке керамичке фрагменте, вероватно због сталног обрађивања и чишћења земљишта.

Сл. 8

Други археолошки материјал античког порекла на који смо наишли у селу секундарно употребљен, по традиционалном обичају у Македонији, на који је први указао Радовановић, групиран је у и око богомоље, у овом случају цамије²⁷). Тако, на пример, централни дрвени дирек у њезиној унутрашњости ослања се на античку базу²⁸), један од дирека на фасади лежи на мермерном импосту²⁹), у северном спољашњем зиду цамије опет, горе високо, узидан је фронтон једне римске надгробне стеле украшен розетом (сл. 9), а до њеног јужног зида 1955. године се још налазио забоден у земљу фрагментиран стубић од црвенкастог камена, којег данас више нема на томе месту (сл. 10)³⁰). Одавде је и натпис у којем се спомиње град Аргос, о коме ће још бити говора. Сав споменути материјал према подацима добијеним раније у селу

²⁶) Локалитет се налази на њиви Милана и Јелке Кришан.

²⁷) *Народно ојхођење према старинама у Јужној Србији*, Јужни преглед II, бр. 9, Скопље, 1928.

²⁸) База је од белог мермера; димензије плинте: 43,5 × 43,5 см; промер доњег торуса око 40, горњег око 33 см.

²⁹) Импост је такођер од мермера; дим.: 33 × 33 см. Површински је веома олупан.

³⁰) Висина 1,48, промер око 0,30 м.

потиче са *Видина*, одакле су, са једног *Црквинија*, како саопштава Радовановић, „у новију памију били пренети мермерни тесаници, а за хукача стуб“³¹⁾.

Сл. 9

ва, *Гробовије Ханишија* и *Громади*, чији је археолошки карактер било рекогноцирањем, било на основу добивених података о њима, установљен.

Локалитет *Кале* се налази око 2 километра северно од *Видиног Дола*. *Врча* са десне стране *Друма* када се иде у правцу *Титовог Велеса*, а *Гробовије* поред *Друма*, баш на месту где га пресеца пут што води од *Виничана* за *Свећане*. Остаци солидних темеља и блокови конгломерата од белутка, мермера и белог малтера измешаног са истуцаном опеком, указују на постојање неке мање, но не безначајне античке грађевине. Према подацима добивеним у *Виничанима* ту је био откопан један „голем гроб“, изгледа неки мањи маузолеј. Са истог места је наводно и фрагментирани *мено*, који је заједно са неколико отесаних камених блокова у току рекогносцирања 1956. године затечен у *Виничанима*, на око 600 метара од центра, лево од пута којим се иде за железничку

Од *Водоврата* преко *Видиног дола* и *Видина* води пут за *Титов Велес*. У делу од *Видиног Дола* до *Веноле* носи назив *Друм*. Већим делом припада атару суседног села *Виничана*, које је у археолошком погледу истог значаја као и *Водоврати*, од којих је у североисточном правцу удаљено око два километра. То је стари пут на што указује не само његово име грчког порекла (*δρόμος*), него и топоними који се дуж њега скупају: *Кале*, *Врча*,

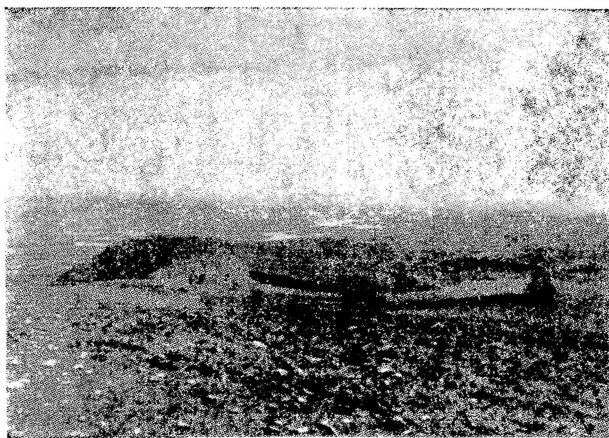

Сл. 10

³¹⁾ В. заб. 22.

станицу Ногајевце³²⁾. Том приликом је такођер, осим малочас споменутог мено-а и једног мермерног стубића пред џамијом, сличног онемо из Водоврата, при излазу из села, крај пута за Титов Велес, евидентирана лепо профилирана, двама низовима астрагала украшена велика база од мермера са четвртастим отвором у средини, позната у селу под именом *Дујен Камен*, која је некад припадала некој монументалној античкој грађевини³³⁾, а сада за цело околно становништво исламске вероисповести има значај култног објекта³⁴⁾. Мештани је сматрају римском, но о томе где и када је нађена нико не зна баш ништа, на основу чега са много вероватноће може да се претпостави да је била откопана *in situ*, но тако давно да се о томе догађају у селу избрисао сваки траг.

Веома значајан праисториски и антички локалитет представља узвишење Св. Илија, које се доминантно издиже југоисточно од централног дела села. Његове стране према Вардару од којег је удаљен око пола километра, и према Водовратима, благим нагибом се спуштају и постепено прелазе у лако заталасану равницу, која је, особито у делу према Водовратима, пуна керамичких фрагмената, већином римских, и ситнијег и крупнијег камења (сл. 11). Остаци зидова са малтером, којима је брдо некад било

Сл. 11

³²⁾ Мено је од белог мермера прошараног црвенкастим и плавкастим жилицама. Одломљен је горе и доле. Димензије: ширина 50, дебљина 24 одн. 24,5, максимална сачувана висина 70 см.

³³⁾ Димензије базе: $1,45 \times 1,45 \times 0,30$ м, димензије отвора: $0,50 \times 0,48$ м. Изгледа да је од истог мермера од којег и мено.

³⁴⁾ У селу постоји веровање, па према томе и обичај, да ће бог онемо тко нешто жарко жели — а обично је у питању здравље — испунити жељу, ако се у суботу пре сунчева изласка трипут проткне кроз отвор камена, но претходно да на њега стави нешто новца, хране или чега другог што ту оставља да би узео нетко коме је потребно.

KARTA

RAZMER 1:50000
 1 km
 VERTICITALI NA 20 m

опасано, једва приметни на западној страни, указују на одбрамбени карактер локалитета у античко време. На пространом платоу узвишења једва се примећују остаци темеља једне четвртaste просторије малих димензија (6×4 м.), што је вероватно припадала цркви по којој је некада брдо и добило своје име, а на коме се, није искључено, и у ранијим временским периодима можда налазило светилиште одговарајућег божанства³⁵). Према народном предању унутрашњост брда је шупља и у њој се налази манастир у који се некада улазило кроз железна врата са западне стране³⁶). У вези с овим Радовановић је забележио да на *Манастириштију* Св. Илије има „*железна плоча*“, као и то да се ту налази хришћанско гробиште³⁷).

Осим ове цркvice у селу је — како причају — постојала још једна: у источном делу, на месту које и данас носи назив *Црква*³⁸).

Остаје да се спомене још један локалитет — *Керамигница*, који је значајан за разрешавање питања простирања шире градске територије у правцу према Вардару. Налази се приближно два километра североисточно од села, између железничке пруге и главног пута за Титов Велес, јужно од поточића Поројница, који лети већим делом пресушује, а иначе, полазећи од Виничанског поља и протичући испод мостића под путем и пругом, утиче у Вардар. У његовом јужном усеку на два места примећују се темељи и зидови ширине 0,74 м, солидно грађени од камених плоча, ломљеног камена и опека великог формата, целих и изломљених, везаних белим малтером. Мноштво римске грађевинске керамике, особито тегула и имбрекса, измешане са фрагментима судова, већином питоса, указује на то да се ту у касније античко време налазио цео комплекс зграда³⁹).

А сада да се вратимо мало до Видиног Дола, одн. Видина у чијем се северозападном продужетку налази локалитет *Трпезица*, одакле се пружа прекрасан поглед с једне стране на пространу

³⁵) У античко доба Зевс (*κεραύνιος*) одн. Јупитер (*fulgurator, fulminator*), а у словенско Перун. Тако на пример у Нерезима, у близини Манастира Св. Пантелејмона, поред осталог античког материјала нађена је једна мермерна статуа Зевса, сала изложена у Лапидаријуму скопског Археолошког музеја (Спом. 75,214).

³⁶) У селу се прича да су ту заиста постојала таква врата, но да су затрпана.

³⁷) Тиквеш к. Рајец, стр. 468. Селаци не дирају у ту плочу „верујући да ће их Св. Илија умргвити“.

³⁸) Овде се примећују остаци темеља и назире контуре мале апсиде једне цркvice, чије димензије износе: 6×4 метра. Око ње је било гробље од којег се местимице примећују плоче и камење којим су поједини гробови били ограђени. — Гробље са гробовима истог типа примећује се и на тумбици у селу. У тим гробовима су мештани приликом постављања темеља за сеоски Задружни дом често начлазили на нажит (прстење „бело“ и наруквице).

³⁹) Иако су налази сконцентрисани на њивама које су раније припадале Абасу и Шабану Адилевском, на које се у главном и односи споменути назив, ни терен северно и јужно од њих није у археолошком погледу сасвим стерилан,

равницу коју пресеца блистави ток Вардара у који се, долазећи са североистока, слива Брегалница, а с друге на увек присутну Клепу. Одавде преко села Свећана води пут за Скачинце⁴⁰). Лево од њега, недалеко од села, налази се узвишење *Св. Констинтин*, чија највиша кота износи 777 метара⁴¹). Резултати рекогносцирања овога локалитета су изненађујући, у толико више што се до њих дошло сасвим неочекивано. Таквог су карактера да су наметнули корениту корекцију Вулићевог податка о месту где се налази натпис у коме се спомиње *Ἡ Ἀρκεστάσιον πόλις*. Установљено је, наиме, да се црквица Светог Константина и царице Јелене заједно са споменутим натписом налази на североисточној падини овога узвишења, које је од Видина удаљено мање од два километра⁴²), а не у селу Скачинцима, чија је удаљеност од истог локалитета далеко већа: више од шест километара у правој линији⁴³). Ова чи-

⁴⁰) Село Свећани, према Радовановићу, добило је име „по Светом Костадину, чије је манастириште изнад села“ (о. с. 467). При пролазу кроз село на брзицу је посећен локалитет *Тумба*, на коме тада нису примећени никакви налази из античког времена. Циљ је било село Скачинци, где је, сем рекогносцирања, требало ревидирати и поново фотографирати натпис који се, наводно, тамо налазио.

⁴¹) Према Радовановићу на Манастиришту Св. Костадин стоје „дзидине“ и чешма „одвек“, а о Св. Јовану скупља се панађур из суседних села (ibidem).

⁴²) Натпис је узидан у западном зиду црквице која је обновљена 1888. године, а која се налази у непосредној близини старије цркве, сада полусрушене, у којој су још увек сачувани остаци красних фресака. При њеном зидању поред опека римског формата (примењен је систем мешаног зидања) употребљена су и друга античка сполија на која смо наишли у рушевинама (на пр: делови база, један фрагментиран стубић од црвенкастог камена понут онога у Водовратима са промером од 21 см, велики мермерни тесаници и сл.). Како на локалитету нису могли да буду установљени никакви други налази античког порекла, очито је да је споменути материјал био донешен с другог места, као што је био случај и при зидању водовратске цамије, а то место могло је да буде само *Вигин*. Иначе, гомиле камења, фрагменти потпуно излизање грађевинске керамике, остаци темеља и зидова потврђују исказе околног становништва да се ту раније налазио манастир с целим комплексом споредних зграда, код којег се сваке године „О Св. Јовану скупља панађур из суседних села“, како то каже Радовановић (ibid. 467). На ово указује и назив *Панађуриште*, као и *Меанише*, којима је обележен део локалитета на ком су сконцентрисани остаци темеља. За манастир је везана и једна веома интересантна легенда којом се објашњава име Клепе — но о томе другом приликом.

⁴³) Иако више није било потребно, ипак смо посетили и село Скачинце, где смо установили да заиста не постоји, нити је икада постојала, црква овога имена, па према томе ни натпис. Међутим, село није без налаза античке провинцијације. На месту *Врџба*, на пример, југоисточно од села, према Дворишту, делови насеобинске и грађевинске керамике указују на постојење малог насеља из римском времена. Исти је случај и са локалитетом *Долни Дабје*, где се површински материјал састоји из керамичких фрагмената који припадају римском, гурском (особито падају у счи делови лула) и најновијем периоду. На овоме месту раније, како у селу памте, неколико пута се наишло на темеље, зидове, опеке и питосе. Ту је, према саопштењу осамдесетогодишњег старца Тоде Ђорева Гоцева, некада било село *Друш Скачинци*; *Први Скачинци* налазили су се на месту *Друмош*. Садашње село, наиме *Трећи Скачинци*, добило је своје име, наводно, баш због тога што је стално мењало место, — Локалитет *Гра-*

њеница је веома значајна за разрешавање проблема локализовања града Аргоса, јер се на основу ње максимално сужава подручје где је требало да се он налази, чиме аутоматски опадају све хипотезе сем наше, која сада, после свега што нам је познато, готово престаје да буде само хипотеза. Наиме, ако се два натписа са именом истог града пронађу на тако малом отстојању од једног у толикој мери значајног локалитета као што је Видин, онда, према нашем мишљењу, нема више разлога да се сумња у то да се и одговарајући град налазио баш на том локалитету⁴⁴). Дакле, имајући у виду све што је изложено, сматрамо да нећемо погрешити ако речемо да се 'Η τῶν Ἀργεσταίων πόλις налазио са десне стране Вардара, северозападно од Стоба, у области села Водоврата и Виничана, с тиме: да му се државна територија — обухватајући локалитет *Vudin* где се налазио центар града — пружала све до Вардара, углавном насупрот ушћу Брегалнице. Према југоистоку, међутим, требало је да се она додирује са муниципалном територијом Стоба, на којем месту, то би могло да се утврди само детаљним теренским испитивањем, као и то докле се она протезала у осталим правцима.

У прилог предложеном локализовању Аргоса говоре и значења која може да има име града, у погледу чије етничке припадности и етимологије — узред да напоменемо — међу филолозима не постоји сагласност. Тако на пример за Фриска реч је: „Unerklärt, sicher vorgriechisch⁴⁵), за Мајера илирска⁴⁶), док Георгиев мисли да нема никаквог озбиљног разлога да би се сумњало у њезино грчко порекло, и каже да топоним Аргос једноставно значи: (La ville) blanche⁴⁷). Међутим, према једном податку код Страбона реч би била македонска и значила би *равницу*⁴⁸). Не упу-

гушише и *Кале*, које спомиње и Радовановић (*ibidem*), нисмо имали времена да посетимо. У селу постоји и место *Кула*, где су се, наводно, налазиле беговске куле.

⁴⁴) У вези са натписом из Прилепа може да се рече да је једино могао да потиче са нашег локалитета — разуме се у колико није био подигнут у Прилепу од стране града Аргоса. Паразоглу такођер мисли да овај натпис да је морао бити тамо пренесен с другог места (с. с. 234). Споменик је, како је познато, Вулић затекао на турском гробљу у Прилепу, па није искључено да је ту доспео приликом пресељавања неке турске породице из Виничана, или Водоврата, за коју је можда представљао предмет култа, као што је то на пример *Дуџен камен* представљао за цело село.

⁴⁵) Н. Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1954, s. v. Ἀργός.

⁴⁶) A. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier I*, Wien 1957, 58.

⁴⁷) V. Georgiev, *La toponymie ancienne de la Péninsule balkanique et la thèse méditerranéenne*, Académie Bulgare des sciences III-1, Sofia 1961, 24 и 49. Топоним *Argos* Георгиев поред осталог доводи и у везу са трачкџм Ἀργός и илирским *Argya*, *Argao*. Cf. такођер и стр. 11, као и D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien 1957, 24. idg. **Argos* „der weiße...“

⁴⁸) Стр. VIII 372: Ἀργός δὲ καὶ τὸ πεδῖον λέγεται παρὰ τοῖς νεωτέροις, μάλιστα δ' οἱοντι Μακεδονικόν καὶ Θεσσαλικόν εἶναι.

штајући се у то тко у овом случају има право, за нас је важно то што обадва, мало час споменута значења ове речи, континуирано живе све до данас у македонском преводу у топонимима *Равништи* и *Белград*, са којима смо у ранијем излагању имали прилику да се сретнемо. Не треба пропустити а да се не напомене да први од њих, као што је то случај и са грчком речју *ἄργος*, може да има функцију и апелатива и топонима, па веома прикладно одговара граду чије почетке у далекој прошлости треба, без сумње, тражити у неком пеонском насељу поред Вардара⁴⁹⁾.

Било је више градова који су у античко време носили име „Аргос“⁵⁰⁾. Један од њих се спомиње и код Хијерокла у списку градова Друге Македоније⁵¹⁾. С обзиром на то да је та провинција обухватала област око Средњег Вардара, а град се спомиње одмах после Стоба, очевидно је да се Хијероклов податак може да односи само на Аргос из наших натписа⁵²⁾. Тако мисле и Папазоглу⁵³⁾ и Венедиков⁵⁴⁾. Што се, међутим, тиче Вулића, који је први и изнео то мишљење, он после извесног колебања ипак на крају закључује да се Хијероклов Аргос налазио код нас⁵⁵⁾. Осим код Хијерокла, Аргос се спомиње још и код Апијана⁵⁶⁾ и Страбона⁵⁷⁾, а код Стефана Византиског и Константина Порфиригенита налази се више градова тога имена⁵⁸⁾. Код Ливија се не спомиње град, већ *Campus Argestaeus*, што указује и на постојање града таквог имена, и што се доказало откривањем натписа у којима се он спомиње⁵⁹⁾.

У вези са Аргосом на Вардару наш познати илириолог Х. Барић, расправљајући о илирском карактеру старомакедонског језика, у вези са Херодотовом легендом о оснивању македонског краљевства вели да ако у њој има имало историске истине о кретању старих Македонаца из неког Аргоса, то би могао да буде само Аргос који Момзен локализује недалеко од Стоба, и наглашава да би то значило да су Македонци пре свог спуштања на Југ боравили извесно време на Горњем Вардару, дакле у илирској

⁴⁹⁾ У обе функције се среће и код Радовановића: „Стара хришћанска гробишта налазе се на Равништу. . .“ (о. с. 465).

⁵⁰⁾ Hirschfeld, *Argos* RE II, (1895) 787 sqq.

⁵¹⁾ Hier. 641,3.

⁵²⁾ То што је Аргос наведен после Стоба не значи да се налазио јужно о њих: Стоби су на првом месту свакако зато, јер су били главни град споменуте провинције.

⁵³⁾ О. с. 234.

⁵⁴⁾ О. с. 38.

⁵⁵⁾ О. с. 12. Вулић говорећи о Аргосу који се спомиње у нашим натписима вели: „У вези с овом вароши стоји можда мало час поменуто име Аргос код Хијерокла“, а мало ниже: „Аргос се дакле налазио у нашој данашњој Јужној Србији“.

⁵⁶⁾ App. Syg. 63: „Ἀργὸς τὸ ἐν Ὁρεστίῃ, ὅθεν οἱ Ἀργεῖδες Μακεδόνες.

⁵⁷⁾ Стр. VII 326: λέγεται δὲ τῇν Ὁρεστιάδα κατασχεῖν ποτὲ Ὁρεστίης κτίσαι δὲ καὶ πόλιν, καλεῖσθαι δ' αὐτὴν Ἀργὸς Ὁρεστικόν.

⁵⁸⁾ Steph. Byz. s. v. Ἀργός; Const. Porph, de them.

⁵⁹⁾ Liv. XXIV 33,

области. То би, према његовим мишљењу, одговарало лингвистичким резултатима, а такођер и онима до којих је дошла археологија у односу на сеобе народа са Балканског Севера⁶⁰). У вези с овим треба да укажемо и на Вулићево мишљење да је „могућно“ да се малочас споменути Апијанов податак о пореклу Аргеада односио на наш Аргос, из чега би опет могло да се закључи да је Вулић помишљао и на то да је област из које потиче натпис некада могла да буде називана и Орестидом⁶¹). Међутим, када се ово његово мишљење упореди с оним што неколико редака пре тога вели у вези са Ливијевим податком о догађајима из 208 године, онда некако излази да он сам са собом долази у контрадикцију, што би значило да у односу на локализовање, или можда протезање Орестиде, није још имао сасвим одређено мишљење⁶²). И Гајер такођер, који спомиње само један град овога имена у Македонији — *Argos Oresticon*, противречи сам себи тиме што уз њега наводи и Хијероклов податак⁶³). Такав је случај и са Хиршфелдом, Димицом и другима⁶⁴). Истина, у време када су они писали о томе, није још био познат ни један од наших натписа, но то није од значаја за саму суштину проблема, јер Хијероклов податак ипак довољно јасно показује где је углавном требало тражити град. Уосталом, ни у Момзеново време нису били познати наши натписи, па је он ипак, спомињући Арг у вези са победом Римљана над Галима 118. године, узгред напоменуо да се налази „недалеко од Стоба“⁶⁵).

У односу на горње питање Ф. Папазоглу у својој одличној, у овом чланку више пута цитираној, студији заузела је сасвим одређен став разграничивши *Argos Oresticon* од Арга у Пеонији⁶⁶). Венедиков такођер разграничава ова два града, но при томе испушта Апијанов податак⁶⁷). Према нашем мишљењу, међутим, само узгред да напоменемо, изгледа да ипак још није речена дефинитивна реч односно географског и историског проблема Орестиде, од чијег сасвим задовољавајућег решења зависи и низ

⁶⁰) *Илирске језичке студије*, Рад Југославенске академије знаности и умјетности, књ. 272, Загреб 1948, 42. Херодот VIII, 137 (...ἐξ Ἀργεος ἔφυγον ἐς Ἰλλυριοὺς τῶν Τημένου ἀπογόνων τρεῖς ἀδελφοί..... ἐκ δὲ Ἰλλυρίων ὑπερβαλόντες ἐς τὴν ἀνω Μακεδονίην ἀπίκοντο ἐς Λεβαίην πόλιν...).

⁶¹) *Ibid* 12. Можда зато, што Птоlemeј Орестиду ставља у илирски део провинције Македоније, што Müller сматра за погрешно (Ptol. 493), или можда због илирског карактера Ореста (Кацаров, *Цар Филип II Македонски*, 24; Н. Krahe, *Die alten Balkanillyrischen geographischen Namen*, Heidelberg 1925, 67 и 113).

⁶²) Вулић, *ibid*, Liv. XXV 33.

⁶³) Geyer, *Makedonia* RE XIV₁ 1928, 659, cf. и 698.

⁶⁴) RE II₁, 789-5. М. Димица Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγόμενοις καὶ μυημαίοις σωζομένοις, Атина, 1896, стр. 230.

⁶⁵) Theodor Mommsen, *Römische Geschichte*, Berlin 1903, 170:.... Argos (unweit Stobi am oberen Axios oder Vardar).

⁶⁶) O. c. 180 sqq и 232 sqq.

⁶⁷) O. c. 38.

других питања мањег и већег значаја⁶⁸). Третирање овог комплексног проблема излази из оквира овог чланка и заслужује да буде предмет специјалне студије, каква — колико нам је познато — још не постоји. Највећи допринос његовом разрешавању, обзиром на чињеницу да извори садрже веома мало података, могла би да пружи археолошка ископавања локалитета на којем се простирао град, којима би требало у што скоријем времену да се приступи.

На Аргос у Пеонији, наш Аргос, односи се и већ споменути податак о победи Римљана над Галима и Медима који садржи натпис из Лете код Солуна, подигнут у знак захвалности квестору М. Анију Публију⁶⁹). Келти су заиста могли да надиру само долином Вардара, како то наглашава Папазоглу, и „да се улогоре негде на његовом средњем току, на улазу у провинцију Македонију“⁷⁰). Требало је такођер да тим истим путем силазе и Дарданци, када су 208. године пре н. ере „..... провалили у Македонију, допрли до Орестиде и сишли у Аргестејско поље“⁷¹). Без обзира што се ту помиње Орестиде, овај Ливијев податак по нашем мишљењу такођер се односи на Арг на Вардару, јер сада, кад нам је познато где се град налазио, имајући у виду његов положај и стратешки значај у суседству са теснацима код Бабуне и Велеса, одн. Билазоре⁷²), немамо сасвим озбиљног разлога да *Campus Argestaeus* тражимо тако далеко од $\eta\tau\omega\nu$ 'Αργεσταίων πόλις, чак у базену Халијакмона, а не у пространој долини око Средњег Вардара.

Подаци које садрже извори и досада познати натписи потврђују да је град постојао од III века пре н. ере, па до VI века, док они до којих се дошло путем археолошких проучавања указују на то да његови почети допиру све до времена првобитне историје. Ово би значило да спада, као и суседни му Стоби, међу оне градове који су се постепено развили захваљујући погодним природним условима.

Што се тиче мишљења да је „Арг можда наследио у римско доба значај и територију старе Билазоре“, према Полибију највећег града Пеоније, оно нам, по свему судећи, изгледа сасвим

⁶⁸) Можда је географски појам Орестиде код античких писаца имао шире значење па је њиме могла да буде обухваћена и област на Средњем Вардару из које потичу наши натписи.

⁶⁹) Димница о. с. 566 sqq. бр. 675. Cf. Mommsen *ibidem*, Папазоглу, о. с. 233.

⁷⁰) Папазоглу, *ibid.* 233—234, заб. 16.

⁷¹) Liv. XXV 33: *Ibi alii maiorem adferentes tumultum nuntii occurrunt Dardanios inMacedoniam effusos Orestidem iam tenere ac descendisse in Argestaeum campum, famamque celebrem esse Philippum occisum*“.

⁷²) Пол. V, 97: ... Βολζωρη, μεγίστην οὖσαν πόλιν τῆς Παιονίας καὶ λίαν εὐκαίρως κειμένην πρὸς τὰς εἰσβολὰς τὰς ἀπὸ τῆς Δαρδανικῆς εἰς Μακεδονίαν... Ово мишљење није у складу с оним што мисле Вулић, (о. с. 12), Папазоглу (стр. 181) и неки други. Geyer и Hirschfeld идентифицирају Арг у Пеонији са Орестиским Аргосом, па би се наведени податак могао једнако односити и на наш град.

на месту⁷³), пошто је Билазора за последњи пут споменута код Ливија у вези са догађајима из 168. године, док се име Арга после тога спомиње неколико пута⁷⁴). Билазора, која се налазила северније, била је увек прва на удару свима онима који су надирали са севера, што је морало да има за последицу њено чешће и теже разарање. Аргос је такођер у току свог дуготрајног постојања, због места где се налазио, морао да буде такођер више пута нападан и рушен, па према томе и обнављан⁷⁵). На обнављање града крајем II века н. ере указује и натпис из Водоврата.

Скопје.

Борка Јосифовска-Драгојевић.

R É S U M É

Borka Josifovska-Dragojević: CONTRIBUTION À LA LOCALISATION DE LA VILLE D'ARGOS EN PÉONIE

De la partie yougoslave de la Macédoine, nommément de Skačinci, Prilep et Vodovrati, nous sont connues trois inscriptions grecques dans lesquelles on trouve la mention de Ἡ τῶν Ἀργεσταίων πόλις, c'est à dire de la ville d'Argos, qui dans la liste des cités macédoniennes d'Hiérocès est mentionnée immédiatement après le municipe de Stobi. Les inscriptions de Skačinci et de Prilep ont été publiées par N. Vulić (v. page 1 note 2, 3; fig. 1 et 2), tandis que celle de Vodovrati, par l'auteur de cet article (v. note 1 page 1; fig. 3).

Quant au problème de la localisation de cette ville, en partant des inscriptions mentionnées, ont été posées les hypothèses suivantes: il faudrait chercher la ville: a) aux environs de *Stari Grad* (Vulić), b) entre les villages de *Skačinci* et d'*Izvor* (Venedikov), c) entre les villages de *Skačinci*, *Vodovrati* et *Viničani*, peut-être au lieu, dit *Vidin Grad* („Ville de Vida“), qui s'élève au Nord de Vodovrati et s'étend vers le village de Viničani, où, d'après les informations des habitants, se trouvent les restes d'une ville ancienne, et d'où provient l'inscription érigée par Ἡ τῶν Ἀργεσταίων πόλις en l'honneur du proconsul *L. Iunius*, qui a été réemployée dans la construction de la mosquée de Vodovrati (Josifovska, avant l'autopsie).

Dans le dessein de vérifier les données relatives à la localité *Vidin Grad*, ainsi que d'obtenir une idée sommaire du caractère archéologique de la région d'où proviennent les inscriptions, à quelques reprises, à savoir en 1955, 1956 et 1964, ont été exécutées des explorations du terrain et visités plusieurs villages, entre lesquelles la plus grande attention a été fixée sur les suivants: *Vodovrati*, *Viničani*, *Svečani* et *Skačinci*. En résumé les résultats des explorations ont été les suivants:

1. La localité *Vidin* (c'est son nom véritable), connue aussi sous le nom de *Ravnište* („Plaine“) se trouve sur un plateau au-dessus de *Vidin Dol* („Vallon de Vida“), sous la colline *Belgrad* („Ville blanche“).

⁷³) Папазоглу, *ibid.* Cf. и стр. 232.

⁷⁴) Лив. XIV, 26,8. Cf. Папазоглу, *ibid.* 232.

⁷⁵) Можда због тога — у колико није пропуст — ни Плиније, ни Птолемиј не спомињу овај град.

*) Карте је израдио геометар Здравко Коцевски, фотографије: проф. Јосиф Јосифовски (сл. 4—7), а остале Димче Черњаковски, фотограф Арх. музеја у Скопљу.

2. La localité *Vidin* occupe en effet l'emplacement d'une ville antique, qui n'était pas encore identifiée lorsqu'on effectuait l'exploration (fig. 4 à 8).

3. Le site était habité depuis l'époque préhistorique jusqu'aux derniers temps romains.

4. De cette localité proviennent aussi quelques membres architectoniques de provenance antique, ainsi qu'un fragment d'une stèle funéraire, qui sont maintenant réemployés dans la mosquée de Vodovrati (fig. 9 et 10).

5. L'église *Saint-Constantin*, dans laquelle d'après N. Vulić est murée l'inscription publiée dans *Spomenik LXXI*, 88, ne se trouve pas au village de Skačinci, qui est éloigné plus de 6 km de *Vidin*, mais sur un plateau de *Sveti Konstantin*, qui n'est distant que 2 km de la même localité. Puisque dans cet endroit on n'a trouvé d'autres trouvailles antiques, excepté cette inscription, celle-ci donc y devait être transportée d'une autre localité, et cette localité ne pouvait être autre que *Vidin*.

6. Dans le village de Viničani, sur la colline *Sveti Ilija*, qui représente une localité archéologique d'une grande importance, ont été constatés les traces de plusieurs périodes allant du néolithique au byzantin (fig. 11).

En se basant donc sur les résultats fournis par l'étude du terrain, sur les données épigraphiques, ainsi que sur le témoignage d'Hiérocès, l'auteur arrive à constater qu'il est évident que la conjecture de Vulić et celle de Venedikov ne peuvent pas se maintenir et qu'on peut localiser 'Η τῶν Ἀργεστικῶν πόλις avec beaucoup de certitude au Nord-Ouest de Stobi, dans la région des villages de Vodovrati et Viničani, ayant comme centre la localité *Vidin*. Cependant, en ce qui concerne l'étendue du territoire municipal de la ville, sans nouvelles explorations archéologiques on ne pourrait dire rien d'autre, sauf qu'il était limitrophe de celui de Stobi et qu'il s'étendait vers l'est jusqu'à la rive droite de Vardar.

En faveur de la localisation proposée plaide aussi la continuité qui existe jusqu'à nos jours entre le nom de la ville d'*Argos* et les toponymes *Ravnište* et *Belgrad* (v. p. 131; n. 47 et 48).